

КОМПОЗИТИ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ СЛОВОСКЛАДАННЯ У СПОРТИВНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація

У статті проаналізовано словоскладання як один із найпродуктивніших способів утворення англомовних інновацій у сфері спортивного медіадискурсу. З метою встановлення смислу складного слова описано критерії його ідентифікації, а також виокремлено групи бахувріхі, серед яких визначено найпродуктивніші моделі словоскладання.

Ключові слова: складні слова, словоскладання, бахувріхі, морфологічна мотивація, семантична мотивація, значення слова, оказіоналізми.

BOYKO Yu. P.

Khmelnytskyi National University

COMPOSITES AS A PRODUCTIVE WAY OF WORDBUILDING IN ENGLISH SPORTS MEDIA DISCOURSE

Summary

The article deals with the analyses of compounding as one of the most productive ways of word building in the field of sports mediadiscourse. To establish the meaning of a compound word, the criteria for their identification have been described. The groups of Bahuvrihi were stated and the most productive models of their formation were determined.

Key words: compound words, compounding, bahuvrihi, morphological motivation, semantic motivation, meaning of the word, occasionalisms.

Динамічний розвиток спорту сприяє його входженню в соціальну площину та набуває глобальних масштабів. Спорт не лише вузькопрофесійна діяльність людини, але й частина культурного, політичного, економічного життя країни, невід'ємна складова традицій та самосвідомості народу.

Спорт перебуває у центрі уваги багатьох спеціалістів, у тому числі й лінгвістів, для яких передовсім фахова спортивна термінологія апріорна. Вивчення англомовних спортивних термінів набуває сьогодні широкої актуальності, дає змогу розкрити певні закономірності та механізми їх термінотворення.

Актуальність дослідження визначається підвищеним інтересом композитології до аналізу міжрівневих структурно-складних одиниць на фоні автономізації словоскладання у функціональному плані, орієнтованим не лише на вивчення структурно-семантичних, але й стилістичних особливостей. Беззаперечним є факт того, що мас-медіа у наш час активно впливає на розвиток сучасної англійської мови, її лексичного складу. Дослідження композитів, вживаних у сучасній американській пресі, аудіо- та відеоматеріалах у сфері спорту, значно збагачує мову, сприяє збільшенню діапазону реалізації її за рахунок розширення рамок нормативності та стандартності.

Метою статті є встановлення продуктивних способів словоскладання слів-неологізмів в англійській мові у галузі спортивного медіадискурсу.

З давніх часів одним з найпродуктивніших типів словотворення в англійській мові і, зокрема, в галузі спорту є композити (compounds words, composites) – нові лексичні одиниці, утворені внаслідок комбінації двох або й більше основ, що є виявом дії закону семантичної компресії синтаксичних одиниць. Саме необхідність у компактній номінації у сфері спорту викликає появу нових складних лексичних утворень. Такі композити утворюються шляхом

відбору і компонування соціально детермінованих мовних одиниць, найбільш природних для утворення висловлювання з певним прагматичним завданням у конкретних умовах спілкування.

«Поєднання двох слів у морфологічно ізольовану одиницю, зазначає Г. Марчанд, – є однією із загальних рис мовного розвитку. Цей принцип зріс на ґрунті людської природної тенденції вбачати в речі річ ідентичну, яка вже існує і, разом з тим, відрізняється від неї» [8, с. 11].

Композита – це поліфункціональна синхронно-релевантна узуальна чи оказіональна одиниця номінації, різновид деривата, яка утворилася за стандартною моделлю з двох або більше кореневих морфем, за аналогією, а також завдяки номіналізації. Останнім часом простежуються такі основні напрями в теорії композитології: **синтаксичний**, при якому вважається, що значення складного слова виводиться із синтаксичного аналізу відношень між його компонентами, а предметне значення слова є не таким вагомим (В. Г. Адмоні, Н. Д. Арутюнова, М. Д. Степанова); **лексикологічний**, при якому складне слово розглядається як лексико-семантичний феномен (О. С. Ахманова, А. І. Смирницький, О. Д. Мешков, Г. Пауль, О. Єсперсен, Е. Крейзинга, О. С. Кубрякова); **комунікативний**, при якому композитні лексеми досліджуються крізь призму структурного, семантичного, стилістичного і функціонального аспектів (Д. І. Квеселевич, М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко, І. А. Гонта); **когнітивний**, при якому вважається, що основна одиниця – похідне слово є мовною структурою представлення знань, а словотвірна модель розглядається як формула регулярного згортання в слова певних знань про об'єкти, процеси й ознаки (О. С. Кубрякова, М. Н. Башкуєва, Н. В. Квартіч, В. З. Дем'янков, Ю. Г. Панкрац, А. Е. Левицький, Л. Б. Овакімян, З. В. Семерикова).

У загальнотеоретичному аспекті проблема композитів отримала детальне висвітлення в плані їх лексичних та словотворчих особливостей, специфіки способів композитної номінації в різних мовах, типів словоскладання, критеріїв композитності, діахронічної динаміки номінативної структури складних слів, особливостей функціонування, стилістичних властивостей (І. Г. Галенко, О. О. Василевська, К. М. Ряшенцев, І. М. Думбrevяну, В. М. Виноградова, Н. Ф. Клименко, О. О. Селіванова, А. Duszak; М. Honowska, М. Rammelmeyer).

В англістиці дослідження складних слів проводилося в різних напрямках: **дериваційному** (М. Д. Степанова, І. М. Думбrevяну, І. В. Арнольд, О. Д. Мешков, М. М. Кривоносов, Г. Марчанд, Р. Ліз), **семантико-мотиваційному** (О. Д. Мешков, М. Д. Каракотов, Л. Б. Коржова, О. Ю. Шамліді), **структурно-ономасіологічному** (Е. П. Шубін, Н. Б. Троїцька, О. С. Кубрякова), **текстово-прагматичному** (Д. А. Аксельруд, Д. У. Ашурова, Г. Брекеле). Розглянуто проблеми словотворчого механізму словоскладання, дефініційно-асоціативних способів композитної номінації, стилістичної ролі структури композитів у художньому тексті, умов використання та сприймання композитів у дискурсі тощо.

Однак низка питань залишаються нерозв'язаними, мало висвітленими, зокрема, через новий парадигмальний простір сучасної лінгвістики. Таксономічна наукова парадигма поступилася місцем перспективній функціонально-комунікативній, спрямованій на комплексний аналіз різних видів мовно-комунікативної діяльності з урахуванням її когніції, психологічного механізму, антропоцентризму, інтерактивності, стратегічності та ефективності (О. О. Селіванова). У межах нової лінгвістичної парадигми виникла маргінальна галузь мовознавства – когнітивна ономасіологія, одним із завдань якої є аналіз тексту/дискурсу як номінативної одиниці особливої концептуально-змістовної природи та його номінативної організації в аспекті взаємодії формально-семіотичного, когнітивно-інтерпретаційного та соціально-інтерактивного рівнів (І. П. Сусов). Нову інтерпретацію в руслі когнітивної ономасіології отримала й ономасіологічна структура як результат загальної мети номінації, що експлікує не лише ономасіологічні ознаки та базис, а й висвітлену у свідомості номінаторів у процесі внутрішнього програмування в їхньому ментально-психонетичному комплексі знань про об'єктну мотиваційну базу (О. О. Селіванова). Взаємодію ономасіологічної структури, зокрема, композитів з ономасіологічним контекстом (композитною рамкою) розглянуто як ономасіологічне узгодження – номінативно-змістовий радіус дії номінативними (О. О. Селіванова). Зважаючи на це, потребує розгляду проблема функцій ономасіологічної структури композитів у

тексті/дискурсі, зокрема: макрофункцій як взаємовпливу композитної організації на формування текстових категорій та мініфункцій як ролі ономазіологічної структури складних найменувань у створенні текстових ефектів, стилістичних фігур. У цьому руслі зазначимо, що словоскладання відіграє важливу роль в утворенні англомовних інновацій спортивної сфери, яка є особливо живою та чутливою до формування нових слів.

Відповідно до типу словоскладання І. В. Арнольд [6] ділить композити на три групи: 1) складні слова, які утворилися за допомогою поєднання основ без з'єднуючого елемента: *snowboarding*; *whitewash* (поразка з результатом жодного забитого гола у ворота суперника); 2) складні слова, основи яких поєднані голосним або приголосним звуком: *speedometer*; 3) складні слова, що утворюються із повнозначних слів і сполучаються за допомогою прийменника або сполучника: *ham-and-egging* (хороший результат команди, унаслідок чудової гри кожного учасника у різний період гри).

Відповідно до **структури** композити поділяються на: 1) складні слова, що складаються лише із кореневих основ: *sport-star*; 2) складнопохідні слова – поєднання двох видів словотворення – словоскладання й афіксація: *age fraudster* (спортсмен, який приховує свій справжній вік); *fastpacker* (той, хто швидко пересувається гористою місцевістю з рюкзаком за спиною); *chain-smoker* (запеклий курець); 3) складні слова або складноскорочені слова, де один із елементів містить скорочення (абрєвіатури): *BAZE jumping* (стрибки із певного фіксованого об'єкта за допомогою спеціального засобу).

Зважаючи на представлену вище класифікацію композити типу *sidelined, high-powered* кваліфікуються як складнопохідні, адже словотвірна структура похідного є результатом ідентифікації останнього дериваційного кроку, тобто кінцевого акту словотвору.

Складнопохідні прикметники, які відповідають моделі $N = (a + n) + ed$, є результатом згортання словосполучень чи речень безпосередньо до рівня **компози́та**, наприклад *shorthanded, backchecked*. Варто відмітити нечіткий характер критеріїв розмежування складних і складнопохідних утворень, велике різноманіття думок стосовно словотвірної природи лексем цього типу. Саме цей факт нечіткості розмежувань зазначених вище лексем сприяв виникненню такої назви як **бахуврі́хі**, давньоіндійський вислів, що означає «багато рису». Цей тип складних слів вважається найпродуктивнішим на даному етапі розвитку мови. У свою чергу, переважна частина цих композитів – похідного типу. Перша частина композита-бахувріхі – це самостійне слово, а друга – дієприкметник, обидва, входячи до складного слова, втрачають граматичну незалежність. Як було встановлено у ході дослідження саме такий тип композитів також найбільше поширений серед складних прикметників американського спортивного дискурсу: *cross-checked, fair-played, ill-fated, single-minded, right-handed*.

Серед інших можливих типів ад'єктивних бахувріхі можна виділити такі, в яких іменник, числівник, неозначений займенник, дієслово можуть бути першим або другим компонентом: *double-sided, hand-passed*.

Бахувріхі спершу використовувався для позначення присвійного екзоцентричного слова (той, хто має щось); з часом став позначати загальне поняття «екзоцентричний». Варто звернути увагу на два типи структурно-складних бахувріхі, а саме субстантивні утворення і ад'єктивні складнопохідні. Процес ад'єктивізації складних конструкцій за допомогою словотвірного форманта **-ed** сприяв збільшенню кількості субстантивних бахувріхі. У результаті цього ад'єктивні бахувріхі почали використовуватися автосемантично, не як модифікатори денотата, а замість них.

Англійській мові притаманне утворення назв людей і предметів шляхом складання основ, одна з яких позначає частину тіла людини або предмета, а інша означенням, що виражається у формі прикметника або іменника. Форма множини субстантивних бахувріхі утворюється звичним шляхом, наприклад *red-shirts*. Але існують і такі композити-бахувріхі, в яких форма множини позначає одну людину або явище, наприклад, *fisticuffs* (бійка хокеїстів) [3]. Г. Марчанд відносить бахувріхі до екзоцентричних складних слів, оскільки їх детермінат знаходиться за межами конструкцій. Наприклад, пейоративно-маркована одиниця *ditchpig* (негарна жінка, яка ганяється за хокеїстами) позначає не тварину, а людину [7]. Характер-

ними рисами екзоцентричних утворень є реалізація потенційних сем негативної емоційної оцінки та підвищена саркастична тональність. При цьому варто зазначити, що стилістично марковані субстантивні бахувріхі часто утворюються у сфері сленгу. Експресивність складних слів бахувріхі досягається шляхом семантичного ускладнення словотвірного акту метафоричним, або метонімічним значенням слова: *cherry-picker* – халявщик, *lumberjack* – допоміжний врестлер, що знаходиться поруч з рингом під час бою.

Пропонуємо також виділяти **неідіоматичні** та **ідіоматичні бахувріхі**. Значення неідіоматичних бахувріхі є зрозумілим зі значень компонентів. Вони, як правило, демонструють семантичне узгодження вербального оточення з прямим значенням опорного компонента складного слова, наприклад, метонімічно-мотивований композит *redshirt* – травмований гравець, який тренується у червоній формі. Ідіоматичні деривати виражають переосмислені ознаки, а в їх основі закладена семантика мотивуючих неідіоматичних дериватів, наприклад *yardjob* – удар за межі поля. Ці складні лексеми використовуються для позначення того, для чого не існує прямого позначення. Полісемія бахувріхі може розвиватись на основі значень мотивуючої одиниці за допомогою переосмислення. Варто зазначити, що переважними особливостями субстантивних бахувріхі є експресивність, презирлива і жартівлива образність. Особливий інтерес і труднощі у визначенні джерела мотивації являють композити-соматизми з ономасіологічною базою [4], яка виражається назвами частин тіла людини або тварини. У таких іменниках виділяють два типи переносу: а) позначене ономасіологічною базою уподібнюється референту: *puck-bunny*, *ditch-pig*; б) вказівна база у переносному значенні уподібнюється референту: *stonehands*. Метафоричне значення виникає на базі порівняння того, що представлене ономасіологічною базою із однією з властивостей предмета, позначеного ономасіологічною ознакою [1]. Метафоричними можна вважати ті складні слова, у складі семантичної структури яких був би хоча б один метафоричний лексико-семантичний варіант, тобто предикат повинен мати метафоричний характер [5], який, як правило, виражається за допомогою слів-індикаторів: *animal-like*, *wedge-resembling*.

Непряма номінація, притаманна субстандартній лексиці, базується на асоціації за подібністю (метафора) або за суміжністю (метонімія). Асоціативні зв'язки мають індивідуальний і нічим не обмежений характер. У виборі ознаки слід орієнтуватись на несуттєві або імпліцитні семантичні зв'язки між об'єктами дійсності: *flea-flicker*, *bone-crusher*.

Пейоративну експресивність із метонімічним переносом можна пояснити тим, що у мові закріплена традиція виражати негативне ставлення через найменування, що є безпосереднім іменем ознаки: *knobhawk*, *puckbunny* тощо.

Складне слово має найбільший ступінь синтаксичного згортання і найбільш простий внутрішній синтаксис в порівнянні зі словосполученнями. Відповідно до лексико-категоріального значення першого компоненту можна виділити такі структурно-семантичні типи композитних одиниць: агентивний – в ролі агента дії виступає іменник: *hand pass*, локативний – перший компонент має категоріальне значення місця: *home-won*, темпоральний – перший компонент має категоріальне значення часу: *gameday*, інструментальний – перший компонент виражає засіб або спосіб виконання дії: *dropkicked*, об'єктний – перший компонент виражає об'єкт дії: *penalty-killing*.

У лінгвістичній літературі вже давно стало помітним намагання лінгвістів описати утворення слів для реалізації синтаксичних функцій, відмінних від похідних слів. Такий тип словотвору можна назвати синтаксичним. Для простоти мовлення можна змінювати традиційну модель виразу, уникаючи у мовленні надмірних компонентів [2]. У процесі семантичної конденсації, словосполучення втрачає свої синтаксичні якості. Таким чином відбувається економія синтагматичних засобів у мовленні. Характерною є взаємодія таких утворень зі словосполученнями, що впливає на продуктивність певних моделей. Так, наприклад, дієслівно-іменне словосполучення взаємодіє з іменниками, які позначають діяча дієсловами, які називають дію: *to score a goal* (*goal-scorer*, *goal-scoring*). Твірною базою можуть виступати словосполучення, із різним ступенем стійкості, які також піддаються різній ступені ізоляції, наприклад *two-sided*. Багато таких утворень виникають на основі дієслівних синтагм, однак, лише невелика їх частина має дієслівні кореляти [8].

Варто згадати також про явище **комполитної омонімії**. Так, наприклад, модель $N = n + \text{PII}$ створює декілька комполитних омонімів, наприклад *water-protected: protected by water, protected against water*.

Коли йдеться про семантику форманта **-ed**, необхідно згадати випадки позиційного зіткнення маркованих і немаркованих утворень типу *top-seeded player, top-seed position*. Значимо, що утворення з формантом **-ed** вказують на володіння предметом, а утворення без форманта **-ed** вказують на особливий різновид конструкцій з ад'єктивними бахувріхі із основою числівника та основою іменника, який вживається без суфікса **-ed**, наприклад, *two-point, three-base, fifty-goal, 2-game*.

Деякі синтаксичні конструкції зв'язані певним відношенням синонімії, а їх деривати можуть виражати цілі вирази у стислій формі. При універбації словосполучень утворюються похідні слова, в які закладено основу одного з членів словосполучень, таким чином похідне слово співвідноситься за формою з одним словом, а за змістом – зі словосполученням. Явище номіналізації тісно пов'язане з морфолого-синтаксичною і семантичною компресією. Складнопохідні іменники моделі $N = a + n + \text{-ed}$ є результатом редукації речення у складне слово, наприклад, *close-battled*. Поза реченням неможливо співвіднести це слово зі словосполученням *close battle*, адже у такому випадку втрачається значення посесійності, яке є важливою семантичною властивістю складнопохідних іменників. Ад'єктивні номінанти типу бахувріхі моделюються трансформацією типу *one having something*, наприклад, *high-priced, hard-hit*.

У багатьох випадках складно-суфіксальні слова стають основою подальшого дериваційного процесу: *glovehanded, glovehandedness*. Найчастіше складнопохідні прислівники утворюються на словотвірній базі $(a + n) + \text{-ed}$, $(n + n) + \text{-ed}$. Нерідко використовується згорнута номіналізація прислівника для варіювання номінації одного і того ж стану або дії. Значення такого прислівникового опорного компоненту – це одне ціле, в якому немає суб'єктивно-оцінного і денотативного аспекту.

Отже, складнопохідні лексичні одиниці – це великий клас лексем, характеризуються ад'єктивними відношеннями і входять до розряду бахувріхі. Найпродуктивнішими є моделі $N = n + n$, $n + v$ із додаванням суфіксів **-ed**, **-er**, **-ing**. Часто, суфікс **-ed** вилучається для утворень, які містять у собі основи числівника, або ж субстантивні бахувріхі. Сфера функціонування цього типу комполитів, переважно, okazіональна. Проведення подальших досліджень в обраній сфері є досить перспективним.

Список використаної літератури

1. Омельченко Л. Лексична семантика і структура англійських складних і складнопохідних лексем із суфіксом **-er** / Л. Омельченко, Л. Соловійова // Вісник Житомирського університету. – 2008. – Вип. 32. – С. 116–120.
2. Омельченко Л. Ф. Семантична структура англійських комполитних дериватів / Л. Ф. Омельченко, Н. М. Максимчук, І. А. Онищенко // Вісник ХНУ. – Харків : 2006. – № 725. – С. 77–81.
3. Полюжин М. М. Бахувріхі у сучасній англійській мові : навч. посіб. / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : Ужгор. нац. ун-т., 2004. – 60 с.
4. Селіванова О. О. Когнітивна ономазіологія / О. О. Селіванова. – Київ : Фотосоціоцентр, 2000. – 200 с.
5. Толчеева Т. С. Семантико-стилістический потенциал образований со вторым компонентом **-looking**, **-like** в современном англійском языке / Т. С. Толчеева // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ, 2000. – № 800. – С. 234–240.
6. Arnold I. V. The English Word / I. V. Arnold. – М. : Высшая школа, 1973. – 300 с.
7. Marchand H. The Categories and Types of Present Day English Word Formation / H. Marchand. – München : Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1969. – 214 p.
8. Fabb N. Compounding / N. Fabb [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ai.mit.edu/projects/dm/bp/fabb-compounds.pdf>.